

Jak na knihy se staršími dětmi a dospívajícími

Alec Williams, trenér a vypravěč příběhů na volné noze

Úvod – cesta ke čtenářství

Od okamžiku, kdy ukazujeme dětem první knížku příběhů a říkadel, začíná pro ně cesta ke čtenářství. Tato cesta zahrnuje počáteční zkušenosti dětí se slyšeným slovem, které někdo čte, rané zaujetí písmenky, rozvíjenou schopnost číst si pro sebe, formování vlastního čtenářského vkusu, čtení jako zvyk v dospělosti, a popřípadě jak předat toto dědictví vlastním dětem. Na této cestě je doprovázejí snad v první řadě rodiče i prarodiče, dále pak další sourozenci, kteří čtou dětem a s dětmi, učitelé v mateřských školách a všichni další učitelé, spolužáci a přátelé, se kterými mohou zájem o četbu sdílet, snad i zaměstnanci knihoven a knihkupectvích.

Někteří z těchto „přátel na cestě“ pomáhají jen krátce, jiní dlouhodobě – včetně těch rodičů, kterým se podaří zůstat v kontaktu se čtenářstvím svých dětí, a ti knihovníci a učitelé, kteří dokážou být „učiteli čtenářství“. Děti ve věku od osmi do jedenácti let jsou v období života, kdy se silně vyvíjí vnímání sama sebe a objevuje se vlastní čtenářský vkus, to je též fáze, kdy se často děti odvracejí od četby pro radost, nebo se naopak stávají celoživotními čtenáři. Přejít z prvního na druhý školní stupeň by měl dále přispět k rozvoji vlastní četby dětí, velmi často však závisí vše na tom, co se již děti v minulosti naučily. Když děti dospívají, mají již vytvořeno mnoho čtenářských stereotypů. Dobří učitelé a knihovníci stále mohou děti ke knížkám přivádět, ale ve skutečnosti je úspěch odvislý od všech „přátel na cestě“ v minulosti.

V průběhu dospívání potřebují mladí lidé uvést do světa knih pro dospělé a jejich autorů, kteří je budou zajímat, a tak (s pomocí autorů pro teenagery jako „mostu“) se stát dospělým čtenářem. Zde by měli pomoci učitelé a knihovníci, ovšem stále je důležitá i role rodičů. Zmíněné období je často opomíjené a často nevědomky škodíme dětem tím, že je udržujeme v „pohodlí“ známých dětských a teenagerovských autorů. Více jim posloužíme, když je budeme posouvat kupředu, jako jsme to dosud dělali během jejich cesty ke čtenářství. Dětský věk od osmi let a dále přes léta dospívání je vzrušující. Děti objevují samy sebe, hledají nové zájmy, prožívají pubertu a plánují budoucí život, jak profesní, tak osobní. Četba se jim v tomto čase může stát životní oporou, dát jim potřebné informace a zároveň pomoci emočně vyžít, může jim vysvětlit chování ostatních. Beletrie rozšiřuje dětem obzory, ukazuje jiné způsoby jednání, mění smýšlení. Zároveň četba dětem umožňuje být součástí komunity, a to se čtenáři celého světa, četba v angličtině totiž otevírá vstup do nejširší komunity čtenářů světa vůbec. Od uchování minulosti skrze mýty a legendy po předpověď budoucnosti v science-fiction beletrie představuje virtuální svět pro ty, jejichž vlastní svět je omezený, a skrze humor a fantazii nabízí zábavu a únik za hranice každodenní rutiny.

Vyberte to nejlepší

Pro děti od osmi let je dostupné velké množství knižních titulů, od těch oceněných různými cenami, náročných románů, populárních sérií pro masový trh, nenáročných jednoduchých knížek a obrázkových knih. Každoročně ve Velké Británii vychází téměř 10 000 titulů určených dětem. I když do tohoto počtu jsou zahrnuty i edice svazků jako např. zkrácené verze, televizní produkce v knižním provedení apod., stále zůstává této věkové skupině velký počet nabízených titulů. Jsou tady ovšem oblasti, kde by školy i knihovny přivítaly titulů více – například původní příběhy pro začínající čtenáře a více knih pro starší děti, které mají nízkou čtenářskou úroveň – a bylo by z čeho

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

vybírat, protože máme mnoho kvalitních autorů. Při výběru vhodných titulů vám mohou poradit a pomoci informace z řady britských zdrojů:

<http://www.achuka.co.uk/>

<http://www.booktrust.org.uk/>

<http://www.storiesfromtheweb.org/>

<http://www.literacytrust.org.uk/>

<http://www.sla.org.uk/index.php>

a další¹.

Sdílejte příběhy

Je skličující slyšet rodiče říkat: „My jsme jí četli, dokud byla malá, ale teď, když už se učí číst, se tím nezabýváme.“ Za prvé, učení se číst nikdy nekončí – ani v dospělosti, setkáváme se s novými slovy, potřebujeme posilovat čtenářskou vytrvalost. Za druhé, děti stále potřebují, aby jim někdo četl, i když už se učí číst, je to připomínka, že čtení je potěšení i ve chvílích, kdy zrovna samy bojují s písmenky. Takové sdílení knih umožňuje zkombinovat slova na stránce s mluvenými slovy, které pronáší ten, kdo příběh sdílí s dítětem, a to je důležité i pro starší věkovou skupinu dětí. Pro sdílení mohou dospělým ještě více posloužit např. obrázkové knihy, protože zde nepotřebujete číst celý text, abyste si mohli s dětmi povídat o tom, co kdo z vás na obrázcích vidí. Tímto způsobem dospělí předvádějí, jak používat jazyk, když užijí samotný knižní text v rozhovoru inspirovaném knihou, a tak dávají dětem sebedůvěru pokusit se o totéž samy mezi sebou.

Dítě jako čtenář

Většina knih, které děti čtou v tomto věku, jsou příběhy. Děj příběhu táhne děti kupředu – chtějí otáčet stránku za stránkou, aby věděly, co se stane, a tak čtou dál a dál. Knihy si dokážou udržet pozornost čtenářů po dlouhý čas. Děti ale dobře reagují na různé druhy literatury, proto je velmi důležité, aby měly možnost se s nimi setkat. Ve Velké Británii vědci zjistili, že chlapci, kteří neradi čtou, dobře reagují například na literaturu faktu, krátké povídky a ilustrované životopisy. Ve veřejných knihovnách je oblíbenou kategorií moderní poezie, děti se často baví jejím předváděním. Důležité je prostě respektovat, že děti mají vlastní čtenářské chutě, a vážit si jejich vlastního výběru, spíše než je nutit do nějakého pomyslného „žebříčku kvality“. Stejně jako většina z nás dospělých také mísí četbu klasické literatury s lehčí četbou a nezávazným listováním, děti chtějí zkrátka dělat totéž. Zejména teenegeri často kličkují mezi literaturou pro dospělé a dětskými knihami, které znají z dřívějších let. Úspěšný čtenář téměř vždy volí klikatou stezku, než aby přímo stoupal po předepsaných stupních.

Více knih, nebo více žánrů?

Jedním z charakteristických rysů čtenářů ve věku od 8 do 11 let je objev literárních žánrů, které pak hrají hlavní roli ve výběru literatury. Děti se často oblíbí jeden nebo dva typy beletrie – zábavné historiky, příběhy o zvířatech, strašidelné příběhy, vědecko-fantastická literatura apod. Respektovat jejich výběr občas znamená umožnit jim „pročíst se jednou kategorií“. Snaha donutit děti číst i jiné typy knih, je často kontraproduktivní.

Výborně funguje, když někdo umí dobře poradit dětem stylem: „když se ti líbí tohle, mohlo by se ti

¹ Poznámka překladatele: z českých stránek doporučujeme <http://www.abeceda-os.cz/novinky/ctenarska-gramotnost-a-projektove-vyucovani-2> či www.kritickemysleni.cz či <http://www.ptac.cz>.

líbit také toto.“ Můžeme pomoci dětem odpoutat se od jednoho autora nebo „poskočit mezi žánry“ tím, že najdeme tituly, které pro ně budou fungovat jako mosty.

Kontroverzní témata v knihách pro děti

Bylo by scestné si myslet, že moderní literatura pro děti nebude odrážet dnešní společnost, autoři se často dotýkají takových témat, jako je sex, drogy a rasismus. Přestože vše může být podáno velmi citlivě, v některých kulturách mohou tato témata působit urážlivě. Není chyba žádat o radu, když si nejste jisti.

To samé platí pro jazyk užívaný v literatuře pro mládež, který často napodobuje, jak dnes mladí lidé mluví, včetně silných výrazů a nadávek. Stejně jako u výše uvedených témat může být potenciální nebezpečí vyváženo rozhovorem o různých problémech, následná diskuze pak pomůže rozlišit „dobré od špatného“, včetně kontextu, ve němž lze natolik specifický jazyk použít.

Romány pro mládež přispívají k emocionální vyzrálosti jako všechny knihy, počínaje obrázkovými. Knihy pro starší děti pak mohou navozovat témata, jako je např. šikana, zdravotní handicap, a to způsobem, který dětem pomáhá utvořit si vlastní názor.

Jakou roli hrají ilustrace

Stejně jako v prvních letech života nabízejí ilustrace i v knihách pro starší děti způsob, jak zůstat v kontextu s dějem příběhu, a tím také pomáhají dětem v učení se jazyku. Ilustrace jim ukazují objekty a scény, které by bylo těžké popsat, bez použití složitějšího jazyka nebo slangových výrazů. Mohou jim dále předvést výraz tváří jednotlivých postav – sarkasmus, nedůvěru atd. – a tak porozumět příslušným výrazům v jejich popisu. Obrázky rovněž velkou měrou doplňují text o další informace, které mohou dětem vysvětlit například společenské pozadí příběhu. Ilustrace pomáhají rodičům sdílet příběh s dětmi, studentům jazyků sledovat děj cizojazyčného textu, komiksově bubliny v obrázcích, titulky apod. jsou pak příležitostí ukázat barvitost jazyka v různých idiomech a specifických výrazech.

Čtení v průběhu školní docházky

Fáze čtenářství, kterou se v článku zabýváme, se obvykle kryje s obdobím přechodu dětí z prvního na druhý stupeň základní školy. Je proto velmi důležité, aby školy v této oblasti výuky zajistili kontinuitu. Pokud učitelé druhého stupně založí vzdělávání žáků na čtenářských dovednostech naučených na prvním stupni, většinou se setkají s velkým úspěchem. V praxi se ukazuje, že takováto kontinuita může zamezit tomu, aby děti odpadly od čtenářství, což se v tomto věku děje běžně. Jazyková výchova pak může překročit i rámec školní práce, příběhy například pomohou dětem připravit se na změnu školy a uniknout obavám a úzkostem, které tato změna přináší.

Jak získat pro četbu chlapce

Mělo by nás znepokojovat, že v mnoha zemích dochází k odklonu od čtenářství především u chlapců. Zde je několik možností, jak tomu zabránit:

- nechte chlapce, ať se sami angažují ve výběru literatury, tím zjistíte, který druh četby je pro ně atraktivní,
- nabídněte jim opravdu širokou škálu knih, včetně literatury faktu, sbírek vtipů, poezie a knih zajímavostí,
- odhalte žánry, které mají u chlapců úspěch, např. fantasy, sci-fi, příběhy ze sportovního prostředí,

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- použijte grafické romány (komiksy) a manga a od nich přejděte k další ilustrované literatuře,
- dopřejte jim mužské vzory, které je povedou ke čtenářství, a se kterými se budou moci identifikovat, ať už z řad vrstevníků nebo celebrit,
- chlapci se ve většině případů zajímají o počítače a další moderní technologie, využijte tento jejich zájem pro podporu čtenářství.

„Neochotní“ čtenáři

„Není nic takového jako „neochotný“ čtenář,“ napsal Paul Jennings, spisovatel z Nového Zélandu, „neochotný čtenář je dítě, pro které dospělí ještě nenašli tu správnou knížku.“ Měli bychom se řádně zamyslet a místo škatulkování dětí se chopit odpovědnosti. Ve Velké Británii existuje nakladatelství Barrington Stoke, které vydává řady titulů pro děti, které mají potíže se čtením, a tyto knihy je motivují k četbě. V knihách je nepříliš dlouhý text, rozdělený ilustracemi. Mají tzv. „hilo“ obsah (z angl. high interest – low readability), který kombinuje okruhy zájmů čtenáře určitého věku s nároky na čtenářské dovednosti, které mohou odpovídat mnohem nižšímu věku, než jim skutečně je².

Možnosti ICT

Existuje celá řada webových stránek určená knihám a čtenářství (ve Velké Británii), které mohou motivovat děti ke čtení a rozšiřovat jejich čtenářské obzory. Tyto stránky rovněž mohou dětem umožnit sdílet své čtenářské zkušenosti s ostatními čtenáři, mohou jim dodat odvalu napsat samotným autorům e-mail, dávají jim prostor psát recenze a kontaktovat jiné čtenáře. Webové stránky většinou obsahují především četbu, také mnoho autorů knížek pro děti má své vlastní atraktivní stránky, které umožní dětem dozvědět se něco o oblíbeném spisovateli.

Slovo rodičům

Na cestě ke čtenářství vybírají v prvních letech života dětem knížky především blízcí dospělí. Dospělí pokračují v roli rádců, i když děti rostou, je však velmi důležité nechat v dětech uzrát jejich vlastní čtenářský vkus. Zde musí rodiče především dbát na to, kdy pomoci a kdy nechat děti jít vlastní cestou.

Rodiče určitě mohou dětem i nadále představovat nové knihy, třeba tím, že jim přečtou několik prvních stran a nechají je, ať v četbě pokračují samy. Takto mohou pomoci překonat některým dětem blok začít číst nějakou knihu. Zároveň se zas děti mohou bavit tím, že přečtou několik stran rodičům (ovšem nesmí to brát jako dřinu) a pak si třeba spolu popovídají o tom, co četli. Buďte proto vnímaví a využijte příležitostí, které se vám naskytnou.

Dokonce, i když si děti raději čtou samy, se může rodič zajímat o čtenářství dítěte a podporovat je. Občas se zeptejte třeba: „Co teď zrovna čteš?“ „Baví tě to?“ „Četl jsi už něco jiného od tohoto autora?“ a „Myslíš, že by se mi to líbilo?“ Nezapomeňte respektovat vlastní výběr dětí, a to i tehdy, když vám zvolené knihy připadají příliš jednoduché nebo jsou od autora, kterého byste dětem rozhodně nevybrali. Chvalte děti za to, že čtou, kdykoliv můžete: „Ty jsi toho tolik přečetl!“ nebo „Výborně, přečetl jsi celou kapitolu,“ je to vždy lepší než „Nepůjdeš si hrát ven, dokud tu kapitolu

² Poznámka překladatele: V České republice vycházejí edice První čtení, Druhé čtení, První čtení to nic není.... Chybí zde ale ucelená nabídka knih, které by mohly číst děti v prepubertálním, případně pubertálním věku se špatnou technikou čtení. Tyto děti potřebují náročná témata, ale jednoduchou formu. Nejvíce se o podobnou nabídku pokouší nakladatelství Thovt.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

nedočteš.“ Pokud máte starosti s tím, že vaše dítě nečte, neřešte to s ním, ale promluvte si o tom s jeho vyučujícím nebo se zaměstnanci místní knihovny. Rodiče, kteří drží krok se čtenářstvím svého dítěte, se o jeho pokrocích mohou dovědět i v rozhovorech na jiné téma: „Tak tohle bylo úplně stejné, jako to, co stalo Tracy Beakerové v tamté knížce, nemyslíš?“ Jedná se prostě o vývoj od společných písniček a říkánek pro malé děti až po začlenění knih do jejich každodenního života. Samozřejmě i vy musíte číst. Je důležité mít doma knihy a jít jako čtenář vzorem. Pořídte dětem vlastní knihovnu, kam si dají své knížky, a poradte příbuzným, aby dětem jako dárky kupovali knihy nebo dárkové poukazy do knihkupectví. Na závěr dodejme, že není třeba mít doma spousty knih, ale trávit s dětmi čas a ukázat jim, že vy i oni jste součástí velkého společenství čtenářů.

Z anglického originálu „Using books with older children and teenagers“ přeložila: Tereza Nakládalová, manažerka čtenářského klubu v Hlavečnicku

Originální verze článku ke stažení na

http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/parents/articles/using-books-with-older-children-and-teenagers?utm_source=LearnEnglish+Kids+newsletter+March+2013&utm_campaign=March+newsletter&utm_medium=email